

Gooi- en Eemlander 28-4-1982: Een onlangs ontdekt toeristisch handboekje van 1882 is opnieuw uitgebracht onder de titel: "Gids langs de Gooische Stoomtramlijn".

Han Put

waard om te weten

Het nu volgende artikel, dat de GESCHIEDENIS VAN DE NATUURHISTORISCHE AFDELING VAN HET VOORMALIGE GOOIS MUSEUM TE HILVERSUM behandelt, werd reeds eerder gepubliceerd in het blad Museologia, nr. 15, november 1980. Omdat genoemd blad slechts in zeer beperkte kring bekendheid genoot - het is inmiddels opgeheven - en het hier om een stukje tot voorkort onbeschreven historie gaat, leek het ons zinnig tot herpublicatie over te gaan. Deze herpublicatie werd ons mogelijk gemaakt door de toestemming hiervoor van de beide auteurs, de heren P.J.A. van Mensch en E.E. van Mensch, waarvoor wij hen uiteraard zeer erkentelijk zijn. Om het artikel zo goed mogelijk tot zijn recht te laten komen, is het origineel fotografisch "opgeblazen", om het voor het formaat van Eigen Perkbriikbaar te kunnen maken; vandaar het wat afwijkende lettertype.

Naast de ongeveer 55 natuurhistorische musea telt Nederland ongeveer 25 musea die zowel een cultuur- als een natuurhistorische afdeling bezitten. In vrijwel alle gevallen zijn dit streekmusea. Het Gooisch Museum was zo'n museum en het huidige Cultureel Centrum de Vaart is (als opvolger van het Gooisch Museum) eigenlijk nog steeds zo'n museum. De beschrijving van het wel en wee van de natuurhistorische afdeling van het Gooisch Museum moge een voorbeeld zijn hoe bepaalde opvattingen ten aanzien van de inrichting van musea en de partikuliere hobbies van de museummedewerkers van invloed zijn op de plaats die de natuurlijke historie in streekmusea inneemt.

Nadat in de loop van de 19de eeuw in een aantal grote steden historische musea waren ingericht, ontstond in het begin van de 20ste eeuw de tendens om ook in kleinere steden historische musea in te richten. De Nederlandse Oudheidkundige Bond speelde op deze ontwikkeling in. Zij stelde een commissie in die advies moest uitbrengen over doelstellingen, opzet en inrichting van plaatselijke musea. De commissie deed verslag in 1912 (zie Van Gelder 1912). Plaatselijke musea (synoniem met oudheidkamers) behoorden volgens de commissie, alles te verzamelen wat

betrekking heeft op de plaatselijke beschaving en kunst en op de plaatselijke geschiedenis in de ruimste zin van het woord. Het aksent lag dus op kunst, kunstnijverheid, geschiedenis. Over natuurhistorische objecten werd alleen gesproken in archeologisch verband. Dit naar aanleiding van de terpen-opgravingen. Wanneer echter, vooral in de jaren 20 en 30, een groot aantal lokale musea ontstaan, krijgt de natuurlijke historie meer aandacht. Dit is een gevolg van het feit dat het door Heimans en Thijsse in gang gezette natuurreveil leidde tot de inrichting van kleine natuurhistorische musea (Denekamp 1911, Maastricht 1912, Enschede 1921, Leeuwarden 1926, Rotterdam 1927, Groningen 1932, Tilburg 1935). Deze musea waren sterk streekgericht.

heemkunde. Geen wonder dus dat in plaats van stedelijke oudheidkamers streekmusea ontstonden waarin zowel de cultuurhistorie als de natuurlijke historie van de streek de aandacht kreeg. De tweede wereldoorlog onderbrak min of meer een snelle ontwikkeling van het fenomeen streekmuseum. In 1941 beschrijft Witsen Elias, destijds adjunkt-konservator van het Gooisch Museum, de basisprincipes van een streekmuseum (Witsen Elias 1941). Hij noemt de natuurhistorische aspecten echter niet. Na de oorlog vat Lunsingh Scheurleer de vooroorlogse

ontwikkelingen samen en legt de basis voor een verdere groei van dit type museum (LUNSINGH SCHEURLEER 1948). Hij pleit voor streekgebonden musea waarin het streekeigene een plaats krijgt: kunst, kunstnijverheid, geschiedenis, landbouw en veeteelt, natuurlijke historie, enz. Een museum met dit als doelstelling stond de stichters van het Gooisch Museum voor ogen.

De oprichting van dit museum is te danken aan twee gelijktijdige initiatieven. De Hilversumse afdeling van de Rotary-club ondernam pogingen vorm te geven aan een behoefte objecten betreffende de geschiedenis en cultuur van het Gooi te behouden. Tegelijkertijd probeerde W.J. Rust fondsen en ruimte te vinden om archeologische vondsten uit het Gooi te kunnen exposeren. Een commissie bestaande uit Rust en leden van de Rotary-club werkte de plannen voor de inrichting van een museum uit. Op 29 maart 1934 werd de stichtingsakte van het 'Museum voor het Gooi en Omstreken' gepasseerd. In artikel 2 van de akte wordt gesproken over 'het samenbrengen van al wat betrekking heeft op de natuurhistorie, de geschiedenis, de schoone kunsten, de cultuur en de ontwikkeling van het Gooiland'. Twee personen die vanaf het prille begin bij het museum betrokken waren, waren J.C.H.

Heijenbrock en W.J. Rust. Zij zouden als geen anderen hun stempel op het museum drukken (1). Met grote energie zette de eerste als directeur zich samen met de tweede als konservator in voor de tot standkoming van het museum. Men kreeg de beschikking over ruimte in het oude Hilversumse raadhuis aan de Kerkbrink. Op 18 november 1935 werd het museum officieel geopend.

Een aantal schriften met aantekeningen van Heijenbrock, betreffende de allereerste periode van het museum, is bewaard gebleven. Uit deze aantekeningen blijkt de levendige belangstelling van Heijenbrock voor het natuurhistorische element van de verzameling. De logische opzet van het museum was: afdeling 1 De bodem van het Gooi, afdeling 2 Flora en Fauna, afdeling 3 De prehistorie, afdeling 4 De historie en afdeling 5 Heemkunde en folklore. In het navolgende willen we het wel en wee van de afdelingen 1 en 2 apart behandelen. Het wel en wee van het museum als geheel en de afdelingen 3 t/m 5 zullen niet ter sprake komen. Zie hiervoor E.E. van Mensch 1979 en de daarin opgenomen literatuurlijst.

Afdeling 1 De bodem van het Gooi

Zoals al eerder werd opgemerkt was Heijenbrock een verwoed amateur-geoloog. Een deel van de kollektie zwerfstenen werd door hem verzameld. Blijkens zijn eigen aantekeningen hield hij regelmatig lezingen over de geologische geschiedenis van het Gooi. Over dit onderwerp publiceerde hij ook in het eigen tijdschrift van het museum (Heijenbrock, 1942). Al in een vroeg stadium bestond contact met de bekende amateur-geoloog P. van der Lijn (2). In de bestuursvergadering van het Gooisch Museum van 14 maart 1934 werd besloten hem uit te nodigen om lid te worden van de Commissie van Bijstand van het museum. Deze uitnodiging werd door hem aanvaard. Hij hielp mee de stenenkollektie te determineren. Ook leidde hij exkursies (ondermeer in 1940) en schreef hij artikelen voor de Mededelingen van het Museum voor het Gooi en Omstreken (Van der Lijn 1943).

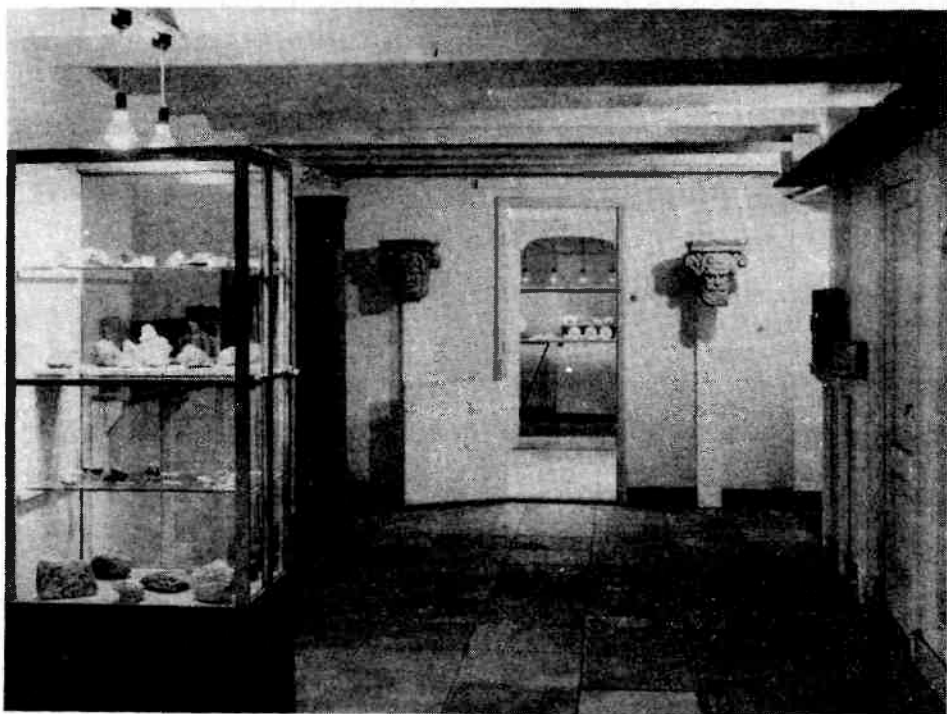
In november 1935 (bij de opening van het museum) bestond de geologische kollektie uit een honderdtal stenen, zwerfkeien die in het Gooi gevonden waren. In juni 1937 bedroeg het aantal stenen het drievoudige. De heer A.J. Aalders uit Hilversum had hierin een groot aandeel. Zozeer zelfs dat men hem te verstaan gaf voortaan zich te beperken tot zeldzame objekten,

zoals fossielen. Duplikaten uit de kollektie werden overgedragen aan de Stichting Goois Natuurreservaat. In de geologische kollektie bevindt zich ook een serie van 47 monsters van een in 1934 uitgevoerde dieptebooring (tot - 160 meter) verricht door het Rijksbureau voor Drinkwatervoorziening. Voor zover bekend zijn deze monsters nooit geëxposeerd geweest. In alle opzichten bleef deze serie monsters een vreemde eend in de bijt. De zwerfstenen vormen het hoofdbestanddeel van de kollektie.

Als zodanig behield de kollektie (en de presentatie daarvan) tot op heden haar waarde en bleef zij aktueel. In het voetspoor van Van der Lijn bleef het museum goede relaties onderhouden met jongeren en ouderen die in het Gooi hetzij doelbewust naar stenen zochten, hetzij toevalligerwijs opvallende stenen opraapten. Op deze manier werd de verzameling regelmatig aangevuld.

Aanvankelijk werd de hele kollektie stenen en fossielen geëxposeerd. Heijenbrock vervaardigde in 1935 ter aanvulling van de presentatie een aantal pastels betreffende de ijstijden en het vulkanisme. Deze pastels bevinden zich nog in de kollektie van het Cultureel Centrum De Vaart. In 1937 schrijft konservator Rust: 'Klachten van bezoekers waren aanleiding dat in oktober 1936 besloten werd de

tentoongestelde voorwerpen opnieuw te doen determineren'. Ook daarna werd bij voortdurende de kollektie en de presentatie daarvan herzien. In 1957 werd de toen grotendeels opgeslagen verzameling bewerkt door mevrouw A. Diehl-Reichholt te Bussum. Zij kreeg daarbij later hulp van G.H.J. Ruegg. De presentatie van de geologische afdeling werd in 1961 geheel vernieuwd. Verbeteringen vonden plaats in 1962.' Een punt van overweging was de vraag of de stenen onbereikbaar achter glas zouden moeten liggen, of dat iedere bezoeker ze ter hand zou moeten nemen voor een nader onderzoek met de loupe. Wij hebben gemeend in principe voor het laatste te moeten kiezen (Zijlstra 1964). In 1963-65 werd de bewerking voortgezet. In 1966 werd een geheel nieuwe presentatie opgezet. Bij deze gelegenheid verscheen een gedrukte katalogus. In 1968 werd het Gooisch Museum opgeheven en ondergebracht bij de afdeling culturele zaken van de gemeente Hilversum. Als Cultureel Centrum De Vaart begon het nieuwe museum zijn bestaan op 1-1-1969. In 1970 kon aldaar de geologische verzameling weer worden geëxposeerd.

Hal van het toentertijd in het Oude Raadhuis
gevestigde Gooisch Museum.

Afdeling 2 Flora en Fauna

Ondanks alle inspanningen in het begin en de bindingen met Gooise natuurorganisaties is deze afdeling van het museum nooit goed van de grond gekomen. Toch was de eerste voorzitter van de vereniging 'Museum voor het Gooi en omstreken',

ing. W. Burdet, rentmeester van de Stichting Gooisch Natuurreservaat. Hij heeft echter op het punt van de natuurlijke historie geen stempel op het museum kunnen drukken. Over de relatie tussen het museum en de Stichting Gooisch Natuurreservaat later meer. Heijenbrock zette zich vanaf het begin er voor in om behalve de afdeling geologie ook de afdeling flora en fauna van de grond te krijgen. Hij was hierbij vooral aangewezen op medewerkers van buiten de groep van mensen die zich in de eerste periode bezig hielden met het museum. Als inspiratiebron noemt Heijenbrock in zijn aantekeningen de musea Natura Docet te Denekamp en Flehite te Amersfoort. Het museum Natura Docet was (en is) een all-round streekgericht natuurhistorisch museum. Ook het Gooisch Museum zou op het punt van de natuurlijke historie all-round moeten worden. Reeds in de tweede vergadering van de voorlopige kommissie van het toekomstige Gooisch Museum (1933) pleitte Burdet voor het aanleggen van een botanische kollektie, c.q. een herbarium. Hij adviseerde contact op te nemen met de afdeling Hilversum van de Natuurhistorische Vereniging. In hoeverre dit inderdaad gebeurd is, is ons niet bekend. Op 2 februari 1935 organiseerde het museum een lezing in de Openbare Leeszaal te Laren. Spreker was W.H. de Wette, leraar aan de Gooische HBS te

Bussum. Thema was 'de planten in het Gooi'. Doel van de lezing was meer bekendheid te geven aan het streven van het Gooisch Museum en in het bijzonder van de natuurhistorische afdeling. De Wette wees op het belang van het aanleggen van een herbarium in het Gooisch Museum. Steeds meer planten verdwenen uit het Gooi. De spreker noemde als voorbeeld met name de strandflora die door de geleidelijke verzoeting van het IJsselmeer zou verdwijnen. De Wette werd lid van de Commissie van Bijstand van het museum. Zijn interesse was vooral botanisch gericht (3). In 1934 vertaalde hij het 'Handbuch der Heilpflanzenkunde' van A. Dinard.

De natuurhistorische afdeling van het Gooisch Museum vlak na de opening. Foto bij het artikel "Het Gooische Museum", Panorama 23 juli 1936, p.11.

Het is merkwaardig dat zich uit de kring van de natuurhistorische verenigingen in het Gooi nooit een achterban gevormd heeft. Van 16 tot en met 25 mei 1936 werd door de afdeling Hilversum van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJN) nota bene in hetzelfde gebouw als waarin ook het Gooisch Museum was gevestigd, een natuurhistorische tentoonstelling ingericht (6). In de vergadering van het museumbestuur van 17 maart 1936 wordt gemeld dat men tot de samenwerking met de NJN is gekomen, maar in de katalogus van de tentoonstelling blijkt hiervan niets. Anders dan wat elders na dergelijke tentoonstellingen gebeurde, ontstonden in Hilversum geen initiatieven om iets dergelijks in min of meer permanente vorm op te zetten. De natuurhistorische afdeling van het Gooisch Museum kreeg geen nieuwe impuls. Nadat de heer Rust in het bestuur van het museum in november 1936 pleitte voor de reservering van een bepaald bedrag om de afdeling Flora en Fauna te completeren, kwam op de bestuursvergadering van 16 maart 1937 de verbetering van de afdeling als apart punt op de agenda. Voor de verbetering van de afdeling dacht Rust 'minstens 100,- van noode (te hebben), welk bedrag echter over twee jaren verdeeld zou kunnen worden. Voor de juiste inrichting deezer afdeling dacht de Heer Rust dan advies in te winnen

van de Heer Thijsse; verder collecties van particulieren voor 't museum te trachten te verkrijgen'. De notulen van de bestuursvergadering bevatten slechts deze samenvatting van het pleidooi van Rust. Een verslag van de eventuele discussie naar aanleiding van dit agendapunt ontbreekt. Een positieve uitkomst zal de discussie niet gehad hebben. In zijn jaarverslag 1937/38 schrijft Rust dat de afdeling Flora en Fauna voorlopig is opgeheven. 'De reden hiervan was de onmogelijkheid om in betrekkelijk korte tijd een overzichtelijke collectie bijeen te brengen' (7).

Het is dan ook geen wonder dat toen Heijenbrock de Wette benaderde over het botanische gedeelte van het museum, de aandacht eerst uitging naar geneeskrachtige kruiden. Er werd een verzameling aangelegd van deze kruiden en er werd zelfs contact opgenomen met de laatste beroepskruidenzoeker van Nederland: Kees Wingelaar te Loosdrecht (zie over deze figuur Brand 1977). Een en ander sloot goed aan bij de belangstelling die Heijenbrock had voor de grondstoffen die de natuur de mens levert. Reeds in de jaren twintig exposeerde hij een verzameling van voorwerpen en stoffen van dierlijke herkomst in het Rijksmuseum te Amsterdam (Anoniem 1948). Het is dan ook niet vreemd dat bij de opening van het

museum afdeling 2 behalve uit enige gedroogde geneeskrachtige kruiden bestond uit een verzameling betreffende de bijenhouderij en een verzameling betreffende de zijderupsteelt in het Gooi. (4). Het geheel werd aangevuld met enige houtachtige paddestoelen en mossoorten.

Portret van Herman Heijenbroek door A. Broeckman (1938). Koll. Dienst voor Cultuur Gemeente Hilversum.

Bij beschrijvingen van de museumpresentatie van voor de oorlog wordt nergens melding gemaakt van dieren. Er bestaat een door Heijenbrock opgesteld lijstje (1935?) van zoölogische objekten. Dit lijstje heeft een zeer onduidelijke status. Is het een inventarisatie of een lijstje van desiderata? Genoemd worden vogels, schedels van vogels, eieren van vogels, zoogdieren, amfibieën en reptielen, vissen, schelpen van de zuiderzee, enz. De notulen van de bestuursvergadering van 2 oktober 1935 vermelden: 'Dieren heeft men niet opgesteld, omdat ze te weinig voor handen waren'. In zijn toespraak ter gelegenheid van de opening van het museum op 18 november 1935 zegt directeur Heijenbrock: 'In de toekomst zullen we dat (= de geëxposeerde verzameling) met meer bijzondere planten en dieren van het Gooi uitbreiden. Een museum moet door de jaren groeien'. Om te kunnen groeien is de persoonlijke betrokkenheid van de museummedewerkers nodig en een enthousiaste achterban. Directeur Heijenbrock voelde zich persoonlijk meer bij de geologie betrokken dan bij de botanie en zoölogie. Konservator Rust was meer cultuurhistorisch gericht. Een achterban ontbrak. Ook de financiële mogelijkheden van het museum waren beperkt. In 1937 schrijft Rust: 'De collectie in deze afdeling die een overzicht bedoelt te geven van het

Gooische planten- en dierenleven in de natuur beantwoordt nog bij lange na niet aan het gestelde doel. Hoewel de voorwerpen voor deze afdedling vrij gemakkelijk zijn te verzamelen, zijn de kosten voor conservering meestal zeer hoog, zodat gezien den finantieelen toestand van het museum een oplossing misschien gevonden kan worden door het verwerven van een reeds bestaande verzameling geprepareerde planten en dieren'.

Er bestonden overigens in deze periode wel natuurhistorische verzamelingen in Hilversum. In 1916 werd de afdeling Hilversum van de Natuur Historische Vereniging opgericht. Binnen deze vereniging ontstond het plan een botanische tuin in te richten. De realisatie ging uit van D. Uitterdijk en Dr. J.C. Costerus. Aanvankelijk werd de tuin ingericht achter de Openbare Leeszaal. De tuin werd gebruikt voor edukatieve doeleinden. De combinatie met de bibliotheek werd belangrijk geacht. Om het edukatieve rendement te verhogen bracht D. Uitterdijk zijn uitgebreide insektenverzameling naar de Openbare Leeszaal (Uitterdijk 1924). Wat er daarna mee gebeurd is, is ons niet bekend. De botanische tuin (later genoemd naar Dr. Costerus) bestaat nog steeds. (5) In een artikeltje in De Levende Natuur wordt in 1923 melding gemaakt van een natuurhistorische

verzameling in de Gemeente Hoogere Burgerschool te Hilversum (Nieuwenhuyzen 1923). De schrijver maakt melding van de schenking (1921) aan het 'museum' van een albino fasant. Tevens maakt de schrijver melding van de schenking in januari (1922) van een kop van de Grote Jager, welk dier hij dood op het strand van Scheveningen had aangetroffen.

Dan was er ook nog het natuurhistorisch museum te Kortenhoef. De notulen van de bestuursvergadering van het Gooisch Museum van 18 oktober 1934 maken melding van de vrees van Rust voor 'concurrentie uit andere gemeenten: zoo is opgericht het museum Curtevenne te Kortenhoef, weliswaar slecht verzorgd, terwijl de meeste voorwerpen in bruikleen zijn afgestaan door de Landbouw Hoogeschool te Wageningen, doch de gehele opzet is wel degelijk als een rechtstreekse concurrentie te beschouwen'.

Het Natuurhistorisch Museum te Kortenhoef werd geopend op 4 augustus 1934. De verzameling werd bijeengebracht door de broers K. en D.N. Spaan met medewerking van leden van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie. Een onbewoonbaar verklaarde, dubbele arbeiderswoning aan het Doodlopend End te Kortenhoef werd als museum

ingericht (Span 1935). Het museum bleef, gedurende de zomermaanden, tot begin 1940 geopend. Naast de eigen verzamelingen op natuurhistorisch gebied beschikte men over bruiklenen van Staatsbosbeheer en de Plantenziektkundige Dienst te Wageningen. Een en ander werd aangevuld met aquaria. Plaatselijke kunstenaars stonden iedere zomer een aantal schilderijen af. In het eerste jaar van het bestaan trok het museum van 4 augustus (opening) - 1 oktober (sluiting) ongeveer 2500 bezoekers.

Ondanks alles zou de natuurhistorische afdeling in 1946 een nieuwe impuls krijgen. In januari van dat jaar namelijk ontving het museum door bemiddeling van de heer D.A. Blaauw een kollektie zoölogica uit de verzameling van mevrouw A.M. Blaauw-Backer (huize Spanderswoud, 's-Graveland). Het betrof 2 kasten inhoudende opgezette vogels en zoogdieren. Tevens omvatte de schenking een kollektie opgezette vlinders, enkele losse geweien en nog een paar grotere opgezette dieren. De dieren waren grotendeels afkomstig uit 's Graveland (brief D.A. Blaauw, 14-1-1946). In het archief van het museum bevinden zich uit de periode 1950-1953 enkele bruikleenovereenkomsten waaruit blijkt dat het museum beschikte over een aantal opgezette zoogdieren en

vogels, wellicht behoorden deze dieren tot het legaat Blauw (8).

In 1954 werd Th. van Velzen (nu directeur van het Haags Gemeentemuseum) aangesteld als directeur. Tijdens de bestuursvergadering van 28 april 1954 wordt hij op zijn verzoek door het bestuur van het museum gemachtigd om alles wat de natuurhistorische afdeling betreft in bruikleen af te staan aan het Gooisch Natuurreservaat ten behoeve van een tentoonstelling met min of meer permanent karakter in het kantoor van de beheerder van het kampeerterrein. De Franse Kamp (bericht Gooi- en Eemlander 30 juni 1954). In dit verband is het interessant een bericht uit het Algemeen Handelsblad van maandag 28 juni 1954 in extenso te citeren.

'Er is een begin gemaakt met de stichting van een Goois Natuurhistorisch museum waartoe een beambtenwoning op de Franse Kamphei in gebruik is gesteld. Het Goois Museum te Hilversum had in de loop der jaren een collectie vogels en dieren, die in het Gooi leefden, verzameld, die thans naar het nieuwe tehuis op de Franse Kamphei is overgebracht.

Bij de uitvoering van zijn plan, om tot een Gooisch Natuurhistorisch Museum te geraken, heeft het reservaatbestuur de medewerking verkregen van drie

Gooise natuurhistorici die, ieder op hun terrein, hun sporen reeds hebben verdiend. Aan de ornitoloog dr. W. Kraak werd de verzorging van de afdeling vogels toevertrouwd. De heer W.K.J. Vestjens verzorgt de levende dieren en de insectoloog K. Westra gaat zijn aandacht aan de insecten van het Museum wijden. Dat het hem ernst is beweest het feit dat hij al een deel van zijn collectie voor het museum beschikbaar stelde'. (9).

De Stichting Goois Natuurreservaat werd in 1932 gesticht. Lange tijd was deze stichting medebewoner van het oude raadhuis. Er waren nog andere relaties tussen het Gooisch Museum en het Gooisch Natuurreservaat. De eerste voorzitter van het museumbestuur, Burdet, was rentmeester van het Gooisch Natuurreservaat. Gedurende de bezettingsjaren ontstond het plan om door samengaan van Gooisch Museum en Gooisch Natuurreservaat een gekombineerd historisch en natuurhistorisch streekmuseum in te richten. Het verslag van de vergadering van het museumbestuur van 27 oktober 1943 maakt melding van een discussie over dit plan. In welk stadium de plannen verkeerden wordt uit de notulen niet duidelijk.

"Gletscherbeek met eindmorene", pastel van Herman Heijenbrock (1935), vervaardigd voor de geologische afdeling van het Gooisch Museum. Koll. Dienst voor Cultuur, Gemeente Hilversum.

De gesprekken tussen Gooisch Museum en Gooisch Natuurreservaat over een samen in te richten museum staan vermoedelijk in verband met de plannen voor een nieuwe huisvesting. In 1941 namelijk had de gemeente Hilversum het voornemen het voormalige raadhuis aan de Kerkbrink af te breken. De stadsarchitect Dudok ontwierp op een terrein

tegenover het nieuwe raadhuis een nieuwe huisvesting voor het museum. De afbraak van het oude raadhuis ging niet door, het museum en de administratie van het natuurreservaat bleven waar zij waren.

Ruimtegebrek maakte realisatie van de museale bijdrage van het natuurreservaat binnen het bestaande gebouw niet mogelijk. Aangezien er ook geen schot zat in de nieuwbouwplannen ging men op zoek naar tijdelijke expositieruimtes. In de notulen van de vergadering van het museumbestuur van 8 januari 1944 lezen we dat het zoeken is gestaakt en dat de plannen van de baan zijn. Een van de redenen die genoemd worden is dat de scholen zich niet geïnteresseerd hebben getoond. Na de oorlog kwam het oude plan tot samenwerking tussen Goois Museum en Gooisch Natuurreservaat weer op tafel. In 1948 werd als aandenken aan Koningin Wilhelmina door de Hilversumse burgerij geld bijeengebracht voor de stichting van een cultureel centrum. Het Gooisch Museum zou hierin ondergebracht moeten worden. Het museum zou meer expositie-ruimte krijgen. Uitbreiding van de natuurhistorische afdeling was dan mogelijk. Het eerder genoemde plan van stadsarchitect Dudok werd uit de kast gehaald en aangepast. Dit ontwerp werd (evenals dat van 1941) niet verder uitgewerkt. In 1953 kwam de gemeente weer met een

plan tot afbraak van het oude raadhuis. Er werd een commissie genoemd welke het gemeentebestuur moest adviseren over de plaats, de vorm en de inrichting van een eventueel nieuw te bouwen cultureel centrum/museum. Dudok maakte een nieuw plan. Ook hier kwam weer niets van terecht. Het mislukken van dit plan maakte in feite een einde aan de plannen voor een intensieve samenwerking (in museaal opzicht) tussen museum en natuurreservaat. Het museum zou zich na 1954 geheel op de cultuurhistorie richten. De opgezette vogels en zoogdieren werden aan het reservaat afgestaan (zie boven). De geologische kollektie bleef echter in het museum. Het Gooisch Natuurreservaat gaf de plannen voor een eigen natuurhistorisch museum voorlopig gestalte in het gebouwtje in het Franse Kamp.

Tijdens de bezettingsjaren werd in opdracht van het Gooisch Natuurreservaat door J. Taapken allerlei materiaal (vooral insekten) verzameld voor het toekomstige museum. Dit materiaal is in bezit van de stichting gebleven, verwaarloosd en op de zolder van het oude raadhuis terecht gekomen. Daar vond een onzer onlangs nog de schamele resten van wat eens een insektenkollektie was. Slechts de spelden en de etiketten waren in de meeste

gevallen nog over. De vogels en zoogdieren die van het Gooisch Museum verkregen werden (in bruikleen overigens) bleven tot op heden ondergebracht in enkele vitrines in het kantoor van het kampeerterrein De Franse Kamp. In een brief van 22 december 1978 meldt de heer J.P. Dhont, rentmeester van het Gooisch Natuurreservaat dat deze kollektie (of wat er nog van over is) in zo'n slechte konditie is dat de dieren nauwelijks het bewaren waard zijn. Inmiddels is men begonnen met het bijeenbrengen van een representatieve verzameling vogels en zoogdieren.

Een vrome wens van de stichting is namelijk om nog eens een bezoekerscentrum of natuur-educatief centrum te verkrijgen, waarin dan een kollektie Gooische vogels en zoogdieren zou worden ondergebracht.

Een dergelijk bezoekerscentrum is tot op heden niet tot stand gekomen. Wel werd in 1971 door de Vereniging tot behoud van natuurmonumenten een bezoekerscentrum ingericht in het Corversbos, op een steenworp afstand van het huidige Cultureel Centrum De Vaart (de opvolger van het voormalige Gooisch Museum) (10). Samen met het Geologisch Museum Hofland te Laren en dit bezoekerscentrum vormt de geologische afdeling van De Vaart de enige museale

natuurhistorische voorziening in het Gooi. Een werkelijk natuurhistorisch museum voor het Gooi en omstreken is ondanks alle hierboven beschreven pogingen nooit tot stand gekomen. Een duidelijke oorzaak voor het mislukken van de pogingen is niet aan te geven. Een belangrijk punt blijkt echter wel te zijn geweest het ontbreken van een achterban. Wat een gemotiveerde achterban kan betekenen voor een museum bewijst het museum Hofland te Laren. Het blijft een intrigerende vraag waarom het idee van een Goois natuurhistorisch museum nooit is aangeslagen.

Noten:

(1) Johan Coenraad Hermann Heijenbrock (1871-1948) werd geboren in Amsterdam. Hij volgde een opleiding tot schilder. Aanvankelijk schilderde hij landschappen, maar al spoedig werd hij aangetrokken door het 'schilderachtige' van fabriekskomplexen en havens. Als schilder van vaak sombere taferelen uit de wereld van de industrie kreeg hij bekendheid (Koopmans 1978). Heijenbrock kreeg al schilderend grote interesse voor de technische aspecten van productieprocessen en machines. Hij begon voorwerpen te verzamelen die hiervan een beeld gaven. In 1923 stichtte hij het Museum van de Arbeid in Amsterdam. Zijn eigen verzameling kreeg hier onderdak. Tevens werd hij directeur en hij zou dat tot zijn dood toe blijven. Als Nederlands Instituut voor Nijverheid en Techniek bestaat het museum nog steeds. In 1899 vestigde Heijenbrock zich in Blaricum. Hij bleef actief als schilder. Behalve de techniek was de geologie zijn grote hobby. Gezien het bovenstaande is het niet verwonderlijk dat hem (hij was overigens Rotary-lid) gevraagd werd leiding te geven aan het nieuwe Gooisch Museum.

(2) Pieter van der Lijn is met Heimans en Bernink een van de bekendste populariseerders van de geologie in Nederland. Als amateur-geoloog was hij een leerling van Heimans. Via v.d. Lijn loopt dus een directe verbinding tussen het natuurreveil van Heimans en Thijsse en de geologische afdeling van het Gooisch Museum. Van der Lijn was adjunct-direkteur van het Rijksopvoedingsgesticht te Amersfoort. In 1923 ging hij met pensioen. Hij vestigde zich toen in Hilversum. Zijn eerste geologische publikatie betrof enkele geologische waarnemingen te Amersfoort (v.d. Lijn 1916). Deze publikatie (en nog twee andere publikaties uit 1916) ontbreekt overigens in de bibliografie die werd opgenomen in De Waard 1950. Brouwer (1958) noemt deze publikatie ook niet. Al vroeg had het Gooi de belangstelling van Van der Lijn. Op 2 april 1916 hield hij voor de toen pas opgerichte afdeling Hilversum van de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging een voordracht over de geologie van het Gooi. Zijn interesse ging uit naar het onderzoek van zwerfstenen. Als geen ander heeft hij bijgedragen tot de ontwikkeling van dit onderzoek, vooral door amateurs. In 1947 hield hij nog eens een pleidooi voor de studie van zwerfstenen als bijdrage tot de glaciële geschiedenis van Nederland (Van der Lijn 1955). Tot dan toe bleef deze studie hoofdzakelijk beperkt tot amateurs en werd zij door beroepsgeologen miskend. De erkenning kwam evenwel (zie De Waard 1955).

(3) In de jaren dertig kreeg De Wette van het Gooisch Natuurreservaat een stuk grond aan de Franse Kampweg ter beschikking om een 'botanisch asyl' in te richten. Met behulp van zijn leerlingen probeerde De Wette exemplaren van bedreigde Gooise plantesoorten naar dit terrein over te brengen. Van het wel en wee van dit 'openlucht museum' is ons niets bekend.

(4) Na de afsluiting van de Zuiderzee werden rond Huizen moerbeibomen aangeplant. De daarop gekweekte zijderupsen moesten het materiaal leveren voor een zijde-industrie welke opgezet was als werkverschaffing voor de werkloos geworden Huizenze vissers.

(5) Er is nog een andere bekende botanische tuin in Hilversum: het pinetum Blijdenstein. Dit pinetum werd in 1911 aangelegd door

H. van Genderen (De dierenwereld van het zoete water) en Jaap Snijder (Iets over de Geologie van het Gooi).

(7) Een remmende invloed op de ontwikkeling van het museum (en tevens op die van de natuurhistorische afdelingen) had de chronische ruimtenood. Het Gooisch Museum moest het voormalige raadhuys aan de Kerkbrink delen met de Stichting Goois Natuurreservaat die er haar kantoren had. Het bleek echter onmogelijk om een andere expositie-ruimte te vinden. In het kader van dit artikel is het wellicht interessant te wijzen op de mogelijkheden die er geweest zijn voor een relatie tussen het Gooisch Museum en de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten. In groot vertrouwen had namelijk in het voorjaar van 1934 Natuurmonumenten-voorzitter P.G. van Tienhoven aan museum-voorzitter W. Burdet Gooilust aangeboden als museumgebouw. Voorwaarde was dat één van de kamers werd ingericht als speciale Blaauw-kamer. Gooilust was een buiten te 's-Graveland dat in 1934 in het bezit was gekomen van Natuurmonumenten en waar op dat moment de bekende dierenverzamelaar en -fokker F.E. Blaauw woonde (zie Van Mensch & Van Mensch 1978). Na diens dood (men verwachtte over ongeveer 10 jaar) zou Gooilust dus geheel ter beschikking komen. Blaauw overleed al in 1936. Noch in 1934, noch in 1937 kon het bestuur van het Gooisch Museum tot een besluit komen. Ook in 1941 en 1942 kwam de mogelijkheid van Gooilust als museumgebouw uitvoerig ter sprake tijdens bestuursvergaderingen. Het grootste bezwaar vond men de weinig centrale ligging en de moeilijke bereikbaarheid.

(8) In de bruikleenovereenkomsten wordt melding gemaakt van de volgende diersoorten:

bonte specht	sperwer
valk	vos
ekster	visdiefje
reiger	marter
meeuw	visotter
zomertaling	konijn
hop	eekhoorn
uil	steenbok (gewei)

Tevens werden uitgeleend: een weitas, een patroontas en een jachtgeweer.

(9) In hetzelfde jaar verschijnt in de Gooi- en Eemlander een artikel over de heer P.J.G. Pel uit Hilversum die een grote kollektie opgezette vogels bezit, waarmee hij langs de Hilversumse scholen toert. Deze vogels waren grotendeels geprepareerd door de heer P. Schouten van de Velde uit 's-Graveland (zie Van Mensch & Van Mensch 1978). Het is ons niet bekend wat er van deze kollektie geworden is.

(10) In 1971 werd in een stal van een boerderij aan de rand van het Corversbos door de vereniging tot behoud van natuurmonumenten een bezoekerscentrum ingericht. De stal werd verbouwd door de architect J.C. van Kempen. De inrichting werd verzorgd door R. Westra, de bekende illustrator van 'Wilde Planten' en tevens bewoner van de boerderij. Het is opvallend dat dezelfde Rotary-Club die een rol speelde bij de oprichting van het Gooisch Museum, ook een, zij het bescheiden rol speelde bij de oprichting van het bezoekerscentrum (Stokvis 1971).